

Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΩΝ ΕΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΤΕΧΝΩΝ ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΚΑΙ ΠΑΡΟΝ

Δ. Κοκκινίδης

Η έννοια της διδασκαλίας σε ένα Α.Ε.Ι., οποιοδήποτε και αν είναι το αντικείμενό της, προϋποθέτει την μεθοδευμένη παροχή και παραγωγή γνώσης που επιτυγχάνεται σύμφωνα με ένα ορισμένο σύστημα. Σε μια επιστημονική συνάντηση, όπως η σημερινή, η πιο πάνω αντίληψη θεωρείται ευνόητη, μια και ξέρουμε πως ένας επιστημονικός κλάδος δε μπορεί να διδαχθεί χωρίς μέθοδο και σύστημα. Τί όμως συμβαίνει με τη διδασκαλία της τέχνης, αν μάλιστα δεχτούμε ότι αποτελεί μian ιδιότυπη δραστηριότητα του ανθρώπου; Μπορεί άραγε να συστηματοποιηθεί και να ισχύσουν ορθολογικά κριτήρια στην οργάνωση και τον προγραμματισμό της;

Νομίζω πως η απάντηση στα ερωτήματα αυτά θα ήταν πιο εύκολη πριν εκατό χρόνια, όχι όμως σήμερα.

Για τούτο θεώρησα χρήσιμο να κάνω μια πολύ σύντομη αναδρομή στο παρελθόν της καλλιτεχνικής εκπαίδευσης για να φανούν πιο καθαρά οι σημερινές δυσκολίες.

Ήδη από τον μεσαίωνα έχουμε γραπτά κείμενα με οδηγίες προς τους ζωγράφους. Ο μεσαιωνικός τεχνίτης-καλλιτέχνης ακολουθεί γραπτές οδηγίες, ή μαθαίνει κοντά σε ένα μάστορα. Εργάζεται με εικονικά παραδείγματα, τα λεγόμενα ανθίβολα. Το θέμα, ο συνθετικός σχηματισμός τού, ο μορφικός χαρακτήρας είναι καθορισμένα και συνιστούν ένα είδος εικονογραφικού κώδικα που δεν επιτρέπει παρεκκλίσεις. Με τους όρους αυτού του κώδικα καλείται ο μεσαιωνικός καλλιτέχνης να παραστήσει αρχέτυπες μορφές που ενυπάρχουν στο πνεύμα του θεού δημιουργού. Πρόκειται ασφαλώς για ένα σύστημα εικονογραφίας που η μεθοδική εφαρμογή του εξασφαλίζει την αναπαράσταση του θρησκευτικού ιδεώδους της εποχής.

Η αναγέννηση με το ουμανιστικό ιδεώδες της αναθεωρεί τις αρχές της μεσαιωνικής τέχνης. Ο καλλιτέχνης της αναγέννησης στρέφεται προς τη φύση. Παρατηρεί, αναλύει, και ανασυνθέτει τον ορατό κόσμο. Το αόρατο - όπως γράφει ο Alberti - δεν αφορά την τέχνη. Οι εικαστικές τέχνες θεωρούνται ανώτερες πνευματικές εκδηλώσεις, όπως είναι τα μαθηματικά, η γεωμετρία και η φιλοσοφία. Ο μηχανισμός της όρασης αποτελεί το όργανο που συνδέει τη σκέψη με τον κόσμο. Η απεικόνιση του κόσμου γίνεται με τη μέθοδο της αναλογικής μέτρησης και τη χρήση κάρναβου. Οι αρμονικοί κανόνες της γεωμετρίας και των μαθηματικών θεμελιώνουν την αισθητική οργάνωση του χώρου, και οι χρωστικές ουσίες, μεταστοιχειώνονται σε εικόνες ανάλογες με τη φύση.

Έτσι η θεωρία και η πράξη της τέχνης, κατά την αναγέννηση, στηρίζεται πάνω σε αυστηρές αρχές και σε ένα σύστημα του οποίου η λογική αποτέλεσε τον εκπαιδευτικό πυρήνα για την διδασκαλία της τέχνης. Πρόκειται για ένα σύστημα που εφαρμόστηκε επί τέσσερις συνεχείς αιώνες. Όλες οι σχολές

της τέχνης τον εφάρμοσαν ως τις μέρες μας με θρησκευτική ευλάβεια. Η αναθεώρησή του επιχειρήθηκε μόλις κατά τη δεκαετία του 1920 με την ίδρυση του Bauhaus από μια ομάδα πρωτοπόρων καλλιτεχνών της μοντέρνας τέχνης. Η ομάδα αυτή προσπάθησε - και ως ένα βαθμό πέτυχε - να περιλάβει τις διακηρύξεις, τις πεποιθήσεις και τις αρχές του μοντέρνου κινήματος σε ένα εκπαιδευτικό σύστημα το οποίο ήταν όντως ανατρεπτικό και πρωτοκόρο.

Για πρώτη φορά στην ιστορία της καλλιτεχνικής εκπαίδευσης τα μορφικά στοιχεία των εικαστικών τεχνών, γραμμές, σχήματα, τόνοι, όγκοι και χρώματα, εκλαμβάνονται ως σημασιακά φορτισμένες αυτόνομες οντότητες. Τούτη η αυτονομία των μορφικών στοιχείων οφείλεται στη στροφή της μοντέρνας τέχνης από το ορατό στο αόρατο. Από τον εξωτερικό κόσμο στον εσωτερικό κόσμο της νόησης και της φαντασίας, που ήτανε και ο βασικός γνώμονας της εκπαιδευτικής στρατηγικής του Bauhaus.

Όστόσο το εκπαιδευτικό μοντέλο του Bauhaus ήταν το μοναδικό πείραμα στο δυτικό κόσμο, και δε βρήκε μιμητές παρά μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, και κυρίως στον αγγλοσαξονικό κόσμο. Ο ναζισμός διέλυσε - όπως είναι γνωστό - τη Σχολή και αρκετοί από τους δασκάλους και μαθητές της συνέχισαν το έργο της στις Η.Π.Α. Αντίθετα στην Ευρώπη επηρέασε πολύ λιγότερο τις σχολές τέχνης. Ο εκμοντερνισμός στην καλλιτεχνική εκπαίδευση άρχισε ουσιαστικά μετά τον πόλεμο, η δε επίδραση του Bauhaus δεν ήταν ιδιαίτερα αισθητή. Οι μεταρρυθμίσεις στη διδασκαλία της τέχνης στην Ευρώπη δεν μπορούν να χαρακτηριστούν συστηματικές. Όφειλονταν κυρίως στην πίεση που άσκησε η εξωσχολική καλλιτεχνική πραγματικότητα, δηλαδή η μοντέρνα τέχνη. Πίεση, που μετά το 1960, έπαιξε αποφασιστικό ρόλο, για να μην πω καταλυτικό, στη διδασκαλία της τέχνης. Οι ραγδαίες μεταβολές στην τέχνη, η πολυμορφία των ρευμάτων, φανέρωσε την αδυναμία των σχολών τέχνης να διαμορφώσουν ασφαλείς τρόπους και μεθόδους καλλιτεχνικής αγωγής, όπως συνέβη με το Bauhaus. Τούτη η αδυναμία κορυφώθηκε, νομίζω, κατά τη δεκαετία του '80. Η αμφισβήτηση του μοντερνισμού και η καταγγελία ότι παρήκμασε και περιέπεσε στο στείο ακαδημαϊσμό, προήλθε από ένα ρεύμα που καθιερώθηκε με την ονομασία μεταμοντερνισμός. Ονομασία που αποδόθηκε και σε άλλους χώρους, αρχιτεκτονική, λογοτεχνία, μουσική κ.λ.π.

Ο μεταμοντερνισμός στις εικαστικές τέχνες αμφισβήτησε τα ιδεώδη του αντιπάλου, τη λογική της τέχνης, το προσωπικό style έκφρασης, ακόμα και αυτήν την εικαστική εμπειρία του καλλιτέχνη. Στη θέση τους, αντιπροτείνει σειρά από τεχνικές που δεν υπακούουν σε υφολογικούς κανόνες, αλλά στις στιγμιαίες διαθέσεις του καλλιτέχνη. Προτείνει με άλλα λόγια μια λογική που παραβλέπει τα τεχνικά και υφολογικά ζητήματα της τέχνης δίνοντας το βάρος στα ζητήματα της κουλτούρας.

Ανεξάρτητα αν οι ιδέες του μεταμοντερνισμού είναι ή δεν είναι ανανεωτικές, το βέβαιο είναι ότι επέδρασαν βαθύτατα στην καλλιτεχνική εκπαίδευση των δυτικών σχολών τέχνης. Και γενικά τα ρεύματα της τέχνης επιδρούν άμεσα και συχνά καταφατικά στον εκπαιδευτικό χώρο, ως καθιερωμένος τρόπος έκφρασης και προλαβαίνουν κάθε απόπειρα εκπαιδευτικού συγχρονισμού του μέσα με το έξω.

Φυσικά, μπορεί κανείς να ρωτήσει : Αν συμβαίνουν όλα αυτά, τότε

ποιό είναι το περιεχόμενο της καλλιτεχνικής εκπαίδευσης και ποιά η προοπτική της στο μέλλον;

Νομίζω ότι είναι αναγκαίο οι σχολές τέχνης να αντιληφθούν και να εκτιμήσουν την ποιότητα των συνθηκών και των μεταβολών που διαμορφώνουν τα πολιτισμικά γεγονότα και ιδιαίτερα τα καλλιτεχνικά. Να αναθεωρούν και να προσαρμόζουν το εκπαιδευτικό τους πρόγραμμα στις αδιάκοπες μεταβολές, σύμφωνα πάντοτε με ορισμένες αρχές που θα έχουν ως γνώμονα την καλλιέργεια της προσωπικότητας των νέων καλλιτεχνών. Γιατί το πλήθος και η αντιφατικότητα που χαρακτηρίζουν τη σύγχρονη καλλιτεχνική πρακτική, όπου το ένα ρεύμα (και η φιλοσοφία του) αναιρεί κάποιο άλλο, αναιρώντας ταυτόχρονα και τα κριτήρια προσέγγισης και αποτίμησης των καλλιτεχνικών έργων, δεν αφήνει περιθώρια για εκπαιδευτικά δόγματα ή ασφαλή - τάχα - συστήματα διδασκαλίας της τέχνης. Αντίθετα επιβάλλει το άνοιγμα προς κάθε κατεύθυνση και τη δοκιμασία όλων των παρεχομένων μέσων και πληροφοριών πάντοτε ύστερα από κριτική μελέτη των φαινομένων. Δεν μπορούμε λ.χ. να επιμένουμε μόνον στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων, να επαναπαυόμεθα στη φυσική κλίση του νέου, ή να επιδιώκουμε την τελείωση μιας ορισμένης τεχνικής όπως συνηθίζοταν στο παρελθόν.

Αντίθετα, νομίζω ότι σήμερα η εκπαίδευση είναι πιο επίπονη και πολύπλευρη από ότι άλλοτε: ανοιχτή προς κάθε κατεύθυνση και συνάμα κριτική και στοχαστική. Ανάγκη συνεπώς να δοθεί το βάρος στη γενική, αλλά και ειδική του αντικειμένου καλλιέργεια, με σκοπό να συνδεθεί οργανικά το εσωτερικό των Σχολών με την έξω πραγματικότητα.